

WAAR GÁÁT DIT OVER?

Waar gaat feminisme anno 2015 nog over? Is dat niet achterhaald, op sterven na dood? Een benauwd hokje, iets waar je verre van moet blijven? En wat heeft het nou helemaal opgeleverd? En hebben we het nog nodig in de toekomst?

Die vragen hebben we voorgelegd aan ruim vijftig vrouwen en mannen, al dan niet zelfbenoemd feminist, die hun sporen hebben verdiend in heel verschillende vakgebieden: van academici, schrijvers en beeldende kunstenaars tot activisten en journalisten. Vrouwen en mannen van divers pluimage: jong en oud, zwart en wit, homo, lesbisch, hetero, trans of queer, gelovig of seculier.

Het resultaat is een scala aan prikkelende essays en beelden, en vernieuwende vragen. Ze laten zien dat het feminisme anno 2015 niet alleen een rijk verleden heeft, maar ook springlevend is en actueler dan ooit. Feminisme blijkt nog steeds urgent, ook al is het vaak bedolven onder allerlei karikaturen. Feminisme wordt in dit boek herijkt, en in meervoud vertaald. Er is alle reden voor bezinning en discussie.

Feminisme anno 2015 is een boeiende paradox. Zo wordt het geregeld doodverklaard. 'Niet meer nodig: de emancipatie is voltooid.' Vrouwen hebben immers de vrijheid om zelf hun leven in te richten zoals ze dat willen. Vrouwen kunnen kiezen, net als mannen. Niets houdt hen meer tegen om zich volledig te ontplooien, zo wordt gezegd. En valt het dan niet mee, dan ligt dat aan henzelf. Hoewel? Tal van kwesties blijven doorzeuren die al in de jaren zeventig van de vorige eeuw werden opgeworpen door de vrouwenbeweging. Nog steeds mislukt de gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk (mantelzorg, verzorging kinderen), nog steeds worden vrouwen 18% minder betaald, nog steeds wordt vooral aan vrouwen gevraagd hoe ze carrière en een gezin met elkaar kunnen combineren, nog steeds zijn vooral vrouwen de klapstoeltjes op de arbeidsmarkt zodra er thuis mantelzorg nodig is, nog steeds neemt geweld tegen vrouwen niet af. Maar de vraag of mannen eigenlijk niet inmiddels het onderdrukte geslacht zijn weerklinkt ook steeds

vaker. Neem de vraag, gekoppeld aan het heugelijke feit dat meisjes het tegenwoordig beter doen op school, of jongens niet lijden onder de 'verjuifing' van het onderwijs. En wat te denken van de roep om aandacht voor de nieuwe groep slachtoffers van 'huiselijk geweld': mannen. Want mannen blijken overwegend door hun broers of ooms te worden geslagen. En zij maken 'psychisch geweld' mee omdat hun vrouw dreigt met een scheiding.

Tegelijkertijd is het feminisme bezig aan een *come back*. Uiteraard zijn er altijd personen en instituten geweest die niet op modes meedreven en overtuigd pleitbezorger bleven van de noodzaak tot gelijkberechtiging van vrouwen en mannen, en hamerden op het belang van historische kennis over sociale, politieke en culturele invloeden op de verhoudingen tussen de seksen. Atria als kennisinstituut op het terrein van emancipatie en vrouwengeschiedenis is daar bij uitstek een voorbeeld van. Maar ook aan de universiteiten is het feminisme sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw nooit meer weggeweest: wat begon als vrouwenstudies is getransformeerd tot genderstudies. Gestaaft dringt het genderperspectief door in de *mainstream*, terwijl het ook blijft bestaan als eigen specialisme.

Er is een duidelijk opkomende stroom van nieuw en jong feminisme van heel uiteenlopende signatuur. Net als vroeger haalt dat zijn inspiratie deels ook uit het buitenland. Met planken vol nieuwe boeken, zoals van Caitlin Moran, met een simpele en aansprekende definitie van feminisme: 'Steek je hand in je onderbroek. Wat voel je daar? Juist. En wil je daar wat over te zeggen hebben? Dan ben je een feministe.' Met de zangeres Beyoncé die optreedt voor een decor met één woord, in hoofdletters: FEMINIST. Met de actrice Emma Watson die zich met verve inzet voor de campagne '*He for she*'. Met briljant activisme van Emma Sulikowicz die in mei 2014 de voorpagina van de *New York Times* haalde met een even simpele als geniale performance. Zij sjouwde met een matras op de campus van Columbia University nadat haar aanklacht wegens verkrachting door een mede-student niet serieus was genomen. Haar oproep: '*Carry that weight*'. Een appèl om het verdriet van verkrachte vrouwen in het openbaar te helpen dragen.

Ook in Nederland ontstaan nieuwe groepen, zoals Feministisch Verzet, Doetank Peer en eMANcipator. Er zijn vrolijke dwarsverbindingen tussen initiatieven. Groepen die het 'intersectionele denken' als vanzelfsprekend meenemen en waarin andere sociale verschillen, zoals klasse, kleur en seksuele diversiteit volop aandacht krijgen. Veel migrantendochters zijn hun eigen emancipatieproces begonnen. In deze islamofobe tijden worden fundamentele vragen gesteld, zoals hoe islam en feminisme met elkaar te verenigen zijn. Ook feministen uit andere religies roepen vergelijkbare vragen op. Iets wat controversieel ligt vanuit een optiek waarin religie vaak per definitie als onderdrukkend voor vrouwen wordt gezien. En met de heropleving van de zwarte beweging worden niet alleen de veteranen

van het zwarte feminisme opnieuw geëerd, en de kritiek op 'wit feminisme' opnieuw geformuleerd, maar staat ook nieuw talent op.

Kortom: er zijn vele feminismes. In al hun verschillen worden zij in dit boek voor het voetlicht gebracht. Ook degenen die het liefst van alle ismes afwillen en vinden dat de term feminisme niet de lading dekt van de veranderingen die ze willen, voor zichzelf en de wereld.

Dus of het feminisme dood is? Nou nee. En of het nog nodig is? Zeker, zeggen de vrouwen en mannen in dit boek. En elk van hen geeft een persoonlijke reden met een eigen (politieke) engagement. Want over twee dingen is men het eens. Vrouwen maar ook mannen hebben nog een wereld te winnen, en dat is méér dan een kwestie van individueel doorzetten ('willen is kunnen'). En het hokjes denken – v/m – is een hardnekkig obstakel, zeker als we het niet weten te verbinden met andere verschillen die mensen op achterstand kunnen zetten.

'Sharing the past, debating the present and creating the future.' Dat is het motto van Atria, het nationale kennisinstituut voor vrouwengeschiedenis en emancipatie in Amsterdam. Het sluit naadloos aan bij dit boek over feminisme anno 2015. Een terugblik op het verleden is essentieel om te laten zien dat we als samenleving schatplichtig zijn aan het feminisme. De plek die vrouwen in onze samenleving innemen, is mede het resultaat van recent behaalde successen door de vrouwenbeweging. Het kiesrecht voor vrouwen is nog geen honderd jaar oud. De juridische handelingsonbekwaamheid van vrouwen werd in 1957 opgeheven. Pas in 1991 werd verkrachting in het huwelijk strafbaar gesteld. Wij zijn er trots op dat we deel zijn van een van de meest succesvolle sociale veranderingsbewegingen in de westerse wereld van de 20ste eeuw.

Zoveel van wat in de eerste feministische golf, eind negentiende eeuw, of vijftig jaar geleden in de tweede golf, nieuw was, vinden we nu heel gewoon. Wordt het niet tijd sommige vruchten van het feminisme als immaterieel cultureel erfgoed te honoreren? Neem bijvoorbeeld de termen seksisme, Dolle Mina's en blij-van-m'n-lijf. Ze zijn ingeburgerd in de Nederlandse taal, opgenomen in Van Dale. Alleen met kennis over de opbrengst van de verschillende golven feminisme kan inzichtelijk worden hoe feminisme doorwerkt in onze cultuur.

Die historische blik is essentieel: ken uzelf, en ken uw geschiedenis. Maar het gaat om meer dan het besef dat wij op de schouders staan van generaties pioniers die ons voorgingen. Het gaat ook om kennis die relevant is als inspiratie, in het verkennen wat er mogelijk is, voorbij de horizon.

We willen de feministische blik opnieuw zijn werk laten doen, in de actualiteit en ook met het oog op de toekomst. Want feminisme gaat niet alleen over traditionele vrouwentema's. Vrouwen (en mannen) nemen de

feministische blik mee in andere domeinen, waarin ogenschijnlijk 'neutrale' kaders als sekse-stereotype worden herkend en in toenemende mate ter discussie staan. Zoals bijvoorbeeld in het recht, in het bedrijfsleven, maar ook in de gezondheidszorg of het vluchtelingenwerk. Feminisme gaat niet alleen over vrouwen. Het ter discussie stellen van mannen en mannelijkheid als norm en als stereotype is nog steeds actueel. Uiteindelijk zal voor de meeste vrouwen weinig veranderen als mannen niet ook veranderen.

Feminisme gaat over *gender*: over dat complex aan historische, sociale, politiek en culturele gedragspatronen en betekenissen die aan vrouwen en mannen, en aan vrouwelijkheid en mannelijkheid, worden toegeschreven, alsof het om twee tegengestelde categorieën zou gaan. Het is die polariteit die doorbroken moet worden. Gender gaat ook over wat zich afspeelt tussen vrouwen en mannen. De mannen in dit boek zijn het daarmee eens, maar meer dan dat: ze laten zien dat een kritische genderblik ook winst oplevert. Het gaat niet alleen om solidariteit met vrouwen als bijvoorbeeld de druk op mannen om te presteren ter discussie staat, en zorgend vaderschap aandacht krijgt.

Feminisme is internationaal en houdt zich niet aan grenzen. Globalisering en migratie brengen nu en in de toekomst verre werelden dichtbij. Het bestaan van vrouwen elders gaat ons aan, en ook gaat het ons aan dat in Nederland politieke stromingen aanhang winnen (helaas ook onder zich feministe noemde vrouwen), die al te gemakkelijk migranten wegzetten als achterlijk. Met de globalisering van de 21e eeuw komt soms ook meer kleingeestigheid dichterbij. Met oren en ogen werkelijk open valt er heel wat te leren van vrouwen wereldwijd.

Het voorbeeld voor dit boek kwam uit Engeland: *Fifty Shades of Feminism*, onder redactie van Lisa Appignanesi, Rachel Holmes en Susie Orbach, met een aanbeveling in het voorwoord aan iedereen om hun eigen vijftigtal samen te stellen. Dat was aan ons wel besteed. Tijdens een etentje bij een gezamenlijke vriendin keken wij elkaar eens aan, Renée Römkens, directeur van Atria en wetenschapper, en Anja Meulenbelt, schrijfster. Ter plekke besloten we dat wij ook zo'n boek wilden. Op één punt wijken we af van het Britse voorbeeld. Voor ons was het vanzelfsprekend dat we ook mannen wilden uitnodigen bij te dragen aan dit boek. Als mannelijkheid een deel van het probleem is, dan zijn mannen ook deel van de oplossing, met hun eigen thema's die weer een kritisch en solidair gesprek op gang kunnen brengen tussen mannen en vrouwen.

De grootste moeilijkheid was dat we ons moesten beperken. Toen we onze verlanglijstjes bij elkaar legden, aangevuld door de vrouwen die ons in het proces van het maken van dit boek bijstonden, stonden er meer dan honderdvijftig namen op. En nog waren we niet compleet. Maar we moesten ook kiezen, en met hartzeer. We verheugen ons er niet op om de vrouwen en

mannen tegen te komen wier bijdrage we graag in dit boek hadden willen opnemen, en die we toch moesten laten schieten. Uiteraard bleek alles veel meer werk dan gepland, maar tegelijk was het ook veel inspirerender dan we hadden gedacht. Het was een groot plezier om al die stukken te oogsten, hoewel we aan allerlei onderwerpen niet zijn toegekomen. Dit boek is dus zeker niet representatief voor alle feministische stromingen, opvattingen, thema's en controverses die denkbaar zijn. Maar het schetst een heel divers palet.

Voor ons is die diversiteit winst, en geen verlies. De blik op verschil houdt scherp, en houdt ons in beweging. We hopen dat dit boek een blik biedt op feminisme anno 2015, in al zijn veelstemmigheid en veelkleurigheid.

Amsterdam, maart 2015

Anja Meulenbelt
Renée Römkens

Hiephoi, ik ben een feminist!

Het was oktober 2012. In een kamertje in het Van Unnikgebouw op de Utrechtse Uithof besprak ik met mijn begeleider het onderwerp voor mijn bacheloronderzoek waar ik een jaar lang over zou lezen, voor zou interviewen en over zou schrijven. In mijn hoofd speelde het onderwerp 'vrouwen aan de top', een thema waar ik me al een tijdje boos over maakte. Ik geloofde en geloof nog steeds niet dat wij in een wereld leven waarin we los van onze aangeleerde vooroordelen onze werknemers kunnen kiezen. Denk je dat iemand die vooral mannen in de top ziet, vrouwen evenredig met succes associeert als mannen? Dat sollicitatieprocedures altijd via de officiële weg gaan en dat het niet makkelijker is om het intern op te lossen (waar nu dus nog vooral mannen werken)? Wij bespraken deze en andere thema's. Na afloop van het gesprek stond ik op uit mijn stoel en zei ik: 'Maar ik wil er geen feministisch manifest van maken, hoor!' Mijn (overigens mannelijke) begeleider antwoordde: 'Waarom niet?' Deze vraag zette mij aan het denken. Waarom wil ik me niet zo noemen? Uiteindelijk besloot ik dat ik precies deze vraag wilde onderzoeken. Want: daar waar het jeukt, daar moet je zijn.

Het bleek een wijdverspreid fenomeen. Weinig mannen en vrouwen noemen zich een feminist, maar bijna iedereen staat wél achter de definitie. Want wat is feminisme? Van oudsher richt het feminisme zich vooral op hoe vrouwen dezelfde rechten kunnen verwerven als mannen. Maar feminisme heeft zich ook altijd beziggehouden met andere aspecten van ongelijkheid, zoals etniciteit, leeftijd en inkomen. Die thema's krijgen de laatste tijd zelfs steeds meer aandacht. Het gaat dus ook over hoe mannen bepaalde rechten en kansen verdienen die vrouwen al hebben. Denk daarbij aan voogdijrechten en respect voor fulltime huisvaderschap. In het algemeen wil het feminisme dat personen en groepen een gelijk aandeel hebben in of gelijke toegang krijgen tot zaken die als belangrijk worden gezien in de samenleving, zoals inkomen, kennis, status, invloed en waardering. En daar is dus bijna niemand het mee oneens. Ik denk wel eens: je kunt beter een term hebben voor de mensen die ertégen zijn dan voor de mensen die ervóór zijn. Want die eerste groep is veel kleiner.

Dat 'Ik ben geen feminist, maar...'-fenomeen is deels te verklaren door individualisering; we doen minder in groepen en willen origineel zijn. Een andere oorzaak is dat we in een kapitalistische wereld leven. Als er geld mee te verdienen is, heeft iets *top priority*; zo niet, dan niet. Zo is 'vrouwen aan de top' een populairder thema dan alledaags seksisme. Voor dat eerste thema wordt bovendien als argument gebruikt dat uit onderzoek blijkt dat meer vrouwen in topposities leidt tot meer omzet. Uhhmm... is 'rechtvaardigheid' niet reden genoeg?

foto's © Esmée Louwman

Maar het allerbelangrijkste obstakel voor feminisme zijn de negatieve connotaties. Feminisme wordt geassocieerd met (onmodieuze) tuinbroeken, hysterie, (vies) okselhaar, de slachtofferrol innemen en bh-verbrandingen. Feministen worden gezien als mannelijk maar óók als mannen hatend. (Ironisch hè?) Tegelijkertijd geven mensen toe dat ze heden ten dage nooit een feminist zijn tegengekomen die aan deze termen voldeed.

Is het van belang dat we deze obstakels tackelen? Ja. Dat is het zeker. Want het feminisme is nog niet af. Om zomaar een onderwerp van onze to-do-lijst te halen: in Nederland wordt (bijna) alleen medisch onderzoek gedaan op mannen. Onderzoek op vrouwen wordt te ingewikkeld genoemd, want 'dan interfereren de hormonen'. Met als resultaat dat vrouwen medicijnen slikken die voor het mannenlichaam zijn bedoeld. En ja, dan interfereren die hormonen ook gewoon, hoor. Hierdoor leven vrouwen langer in ziekte en pijn dan nodig is. En dan heb ik het nog niet eens gehad over het institutioneel racisme, huiselijk geweld (door mannen én vrouwen) en de salariskloof tussen man en vrouw, blank en zwart en hoog- en laagopgeleid.

Maar hoe? Hoe kun je 'feminisme' verbeteren? Ik stel een driedelig plan voor: bewustzijn verhogen, herdefiniëring en imagoverbetering.

Mensen moeten ten eerste weten dat er nog wat te doen is en wat dan precies. Uit mijn bacheloronderzoek bleek dat door vakken in genderstudies te volgen mensen zich sneller met feminisme identificeren. Ik droom dan ook van een wereld waarin van de basisschool tot aan de universiteit gender en

andere thema's van ongelijkheid onderwezen worden. Een andere vorm is *consciousness raising*. CR-groepen bestaan uit mensen die elkaar vertellen over hoe zij persoonlijk ongelijkheid ervaren. En die elkaar steun en een luisterend oor bieden. Dat is bewustwording waar je blij van wordt.

Daarnaast is herdefiniëring nodig. Het moet inclusiever (dus niet alleen gericht op hoogopgeleide blanke vrouwen), het moet met mannen, het moet met humor en het moet leuk zijn. De wereld verbeteren voelt voor velen als iets plichtmatigs, iets serieus en iets waarbij je grijze kleren moet dragen. Maar als je het leuk maakt voor jezelf is de kans dat je doorzet veel groter. Dus: gebruik in je acties schoonheid, creativiteit en spel en maak het sociaal.

Ten slotte is er de imagoverbetering. Waarom zouden enkel bedrijven als McDonald's aan rebranding kunnen doen? Feminisme mag hipper, vrolijker en met meer rolmodellen. Daar is de afgelopen tijd al aardig wat in verbeterd. Acteurs Emma Watson en Joseph Gordon-Levitt en zangeressen Taylor Swift en Beyoncé gingen hem al voor, maar sinds kort geeft ook Daniel Radcliffe (hoofdrolspeler in de *Harry Potter*-films) het toe: 'I think I'm a feminist.'

Voor mij zit het na mijn feministisch onderzoeksjaar al helemaal goed. Als ik nu 'feminisme' hoor, krijg ik een warm gevoel vanbinnen, hoor ik 'halleluja' zingen, en zie ik kleurige bloemen bloeien. Ik heb het zelf aan den lijve ondervonden: blootstelling aan feminisme maakt je feminist. Dus lezer van dit boek: pas op! ;)

Wat ik in de afgelopen twee jaar persoonlijk meemaakte, zag ik ook weer spiegeld in de maatschappij. Steeds vaker verschenen artikelen met feministische ideeën. In het begin las ik alles en dacht ik steeds: wat toevallig dat ze zich nu ook bezighouden met iets waarmee ik me bezighoud. Na een tijdje snapte ik: dit is geen toeval, er is hier iets gaande. Het is de *Zeitgeist*. De wereld wil weer feminisme, snakt er weer naar, heeft er weer zin in. Misschien niet met dat woord, maar gelijkheid is weer hip en vers.

Dit gaan we dus samen doen, met zijn allen. Ja, ook jij. Waarschijnlijk zit je nu nog met één angst. Het is een angst die ik vaak bespreek op verjaardagen en feestjes. Ik zeg: 'Mijn wens is een wereld waarin mensen gelijk zijn.' Mijn gesprekspartner zegt: 'Maar dat is toch verschrikkelijk saaaaaiiii! Dan worden we allemaal *hetzelfde!*' Mensen zijn bang dat er een eenheidsworst zal ontstaan als mijn wens zou uitkomen. Maar wees gerust: het tegenovergestelde is waar. Als je besluit dat een mens een mens is en dat dat de enige waarheid is die van belang is, geef je daarmee een mens een onmetelijke vrijheid om te zijn wie hij wil zijn. Een man kan dan hakken of een rok dragen. Een vrouw kan dan kort haar hebben en haar baard laten staan. En misschien bedenken we nog wel stijlvor-

men die we door al het hokjesdenken van de afgelopen decennia in onze gekste dromen nog niet hadden kunnen bedenken. Dit idee heeft niet alleen betrekking op kleding, maar ook op hoe je behandeld wordt en hoe je anderen behandelt, wat voor bijdrage je levert aan de maatschappij en hoe je je tijd spendeert. Op alle vormen van gedrag dus. Er ontstaat dan ruimte voor immense creativiteit en specificiteit. Zoals filosoof Michel Foucault schreef: 'Develop your legitimate strangeness.' Oftewel: je hebt het recht om vreemd te zijn. Dat is zelfs jouw doel. Er is niks anders jouw doel dan om precies jou te zijn. Laten we met zijn allen erkennen hoe gelijkwaardig iedereen is en niet meer proberen op basis van nutteloze kenmerken elkaar rollen toe te schrijven. Dan zal dit een kleurrijke en boeiende wereld zijn.

Je denkt nu misschien: 'Leuk, Lauren, maar ben jij dan zo onbevooroordeeld?' Het antwoord is: 'Nee.' We zijn allemaal seksisten en racisten. We moeten ons er alleen bewust van worden. Het is een *inconvenient truth* die we moeten voelen en ervaren. In mijn eigen leven probeer ik dat onder andere door mensen van allerlei etniciteiten, religies en achtergronden te leren kennen. Mensen vragen mij: 'Ja, maar dat moet je toch niet forceren?' Dan zeg ik: 'De wereld is geforceerd. Het enige wat ik probeer, is het een beetje terug te buigen.' Feminisme is een feestje! *Join the crowd.*

WELKE FEMINIST BEN JIJ?

Er zijn verschillende houdingen die je kunt hebben ten aanzien van feminisme. Je valt sowieso onder één van deze. Laten we ophouden met doen alsof we ergens 'neutraal' in staan. Weet wat voor feminist je bent en wees er duidelijk over. Dan kunnen we er tenminste over praten, ruziemaken en discussiëren! #zin in!

De **radicale feminist** is de meest bekende en besproken feminist. Zij ziet van oudsher de man als de bron van sekseongelijkheid. Radicaal feminisme wordt ook wel eens uitgelegd in termen van het radicaal doorvoeren: bijna al het leed wordt door de patriarchie veroorzaakt – de economische crisis, armoede, honger.

De **gewone feminist** is gewoon feminist. Hij/zij heeft de intentie om in zijn of haar handelen gelijkheid te verhogen of om ten minste zo min mogelijk de bestaande ongelijkheid te versterken. Hij/zij doet aan feminisme en noemt zichzelf feminist.

De **situational feminist** zegt alleen dat hij of zij feminist is in bepaalde situaties. Bijvoorbeeld in situaties waarin hij/zij ervan overtuigd is of vermoedt dat de mensen dezelfde definitie en connotaties hebben van de term als hij/zij zelf.

De **border feminist** zet zich in voor feminisme maar noemt zichzelf geen feminist. Omdat het het allerbelangrijkste is te laten zien waar je achter staat. Hoe jij je identiteit definieert doet er verder niet toe. Het gaat om de samenleving!

De **non-feminist** is geen feminist. Hij/zij doet er niks mee en noemt zich niet zo. Bijvoorbeeld omdat hij of zij er nog nooit van gehoord heeft. Of omdat hij of zij niet weet hoe hij/zij zich ertoe moet verhouden. 'Ik heb wel andere zaken om me mee bezig te houden, zeg!' Belangrijk is dat non-feministen ook gewoon met mensen van allerlei geslachten en bijbehorende sekserollen moeten omgaan.

De **anti-feminist** is vanzelfsprekend tegen het feminisme. Soms is het gewoon heel lekker om helemaal anti dat ideologische gedoe te zijn en te zeggen dat je iets haat. Of wanneer je een vrouw bent gewoon jezelf de schuld te geven. Dat is helemaal niet erg. Of misschien geloof je niet dat er ongelijkheid is, want je ziet het helemaal niet. Anti-feminisme, *that's your thing*. •